

zápisník 1958

měsíčník pro politiku a kulturu • únor

Podívejme se na sebe . . .

strana 2

Po deseti letech nejsme už exilem. Jsme jednotlivci v exilu. Ztratili jsme iluze. Podíváme-li se střízlivě do zrcadla, bude to první krok k tomu, abychom porozuměli sami sobě, pak jeden druhému; abychom se připravili, že podáme ruku domovu.

K otázce národního charakteru . . .

strana 5

Zatím co příslušníci ostatních národů obvykle svůj národ za všech okolností omlouvají a hájí proti všem, my býváme vždy nejpříkřejšími kritiky vlastního národního charakteru. Tato vlastnost může být kladnou stránkou v naší povaze, pokud jí nebere to nejdůležitější, co každý národ musí mít — hrdost.

Co se děje na Slovensku . . .

strana 7

Po čtyřech letech prožívá komunistická strana Československa opět krizi autonomismu a separatismu ve své slovenské odnoži. Je nové vzepětí slovenského nacionalismu pouze krisí správné a stranickou a nebo obrazem obecného lidového mínění?

Jaké hospodářství?

strana 10

je jednou z otázek, které si klademe v úsilí porozumět domovu. V praxi jsme se seznámili s větší škálou hospodářských soustav než lidé v Československu. Ti však získávají zkušenosti jiného druhu. Je proto kriticky důležité poznat, *Jak se myslí doma*

strana 12

Básník tohoto čísla

strany 2, 14

je Boris Pasternak. Patřil k revoluční avantgardě Majakovského a Jese-nina. V letech dvacátých psal Pasternak i jejím jménem, že 'odchází ze scény'. Po více než třiceti letech tento velký ruský spisovatel 'vstoupil na scénu' knihou, kterou podobně jako Džilas musil vydat v literárním exilu.

P o z n á m k y :

Československo bez atomů • O politické gramotnosti • Z dopisů

Boris Pasternak

HAMLET

*Utichl hluk. Vstoupil jsem na scénu.**Opřen o veřeje dveří**zachycují dalekou ozvěnu**věcí, jež se v mém století dějí.**Tmou noci se na mne upřely**tisíce kukátek ohnivých.**Otče, buď rále tvá, však můžouš,**odejmi ode mne tento kalich.**Miluji svůj neustupný záměr**a svolně budu svou roli hrát.**Ale teď se dává jiné drama,**nšetři mne, aspoň tentokrát.**Ale stanoven již pořad dějství,**neodratný je cíl putování.**Jsem sám, kolem samé farizejství.**Žít není cesta napříč pláni.*

PODÍVEJME SE NA SEBE

Ivan Zvěřina

Je tomu deset let. Počet krutý svou jednoduchou zaokrouhlenou číslicí pro národ doma, pro mnohé z nás v cizině. Jsme nejdelším exilem v moderních dějinách našeho národa, jsme také nejslabším, a vlastně nejsme už ani exilem. Nemáme vládu, nemáme vojsko, ani reprezentující orgán. Nevedeme, ani nejsme vedeni. Jako kolektivní celek jsme dávno ztratili tvář. Jsme jen tak silní, jak silný je každý z nás. Máme už jen tu tvář, kterou má každý z nás jako jedinec. Podívejme se na tu tvář, a hlavně na to, co je za ní, podívejme se do duše. Deset let je rozmezí, jako konec roku a začátek nového. Lidé obvykle v takový čas zpytují sami sebe, aby vyházeli plevy, načali nový arch papíru. Svědomitý člověk to dělá proto, aby byl lepší. Je to starý recept. Starí Řekové věřili, že život, který se nepředkládá znovu a znovu zrcadlu, o němž není jasné, proč se žije, nemůže být šťastný, nemůže uspokojit. Věřili, že když se člověk podívá na sebe a zjistí, že jeho život je prázdný, neplodný, samo vědomí této nedokonalosti ho bude štvát za tím, co ho nakonec uspokojí.

Podívejme se tedy na sebe. Přitom s plevem vyhodíme především poslední zbytky onoho mesiášství, s nímž někteří z nás před deseti lety opouštěli starou vlast. Nejsme vedeni, nevedeme a také už nepovedeme. Vede národ doma, i ve své dlouholeté potupě, ba právě pro své okovy. Jen v něm samém je spása, jeho i naše. Jen ti nevyléčitelně bláhoví mezi námi si mohou ještě dnes myslet, že jednou budou pochodovali řadami praporů na Václavském náměstí, za břinkotu kapely a nadšeného provolávání slávy. Ale budme ve svém zpytování upřímní. Jistě jsme si to kdysi představovali, třeba už hned když jsme se brodili sněhem přes hranici do Německa nebo bahnem do Rakouska, pak jistě v táborech po nekonečná léta čekání na pas a visum do Anglie, Austrálie, Ameriky . . . A proč bychom si to tenkrát nemysleli? Vždyť jsme toho chtěli tolik udělat, opravdu si tu slávu a hudbu zasloužit, přesvědčovat svět, křičet, rvát se, vést. Ať si říká kdo chce o uprchlících, že jsou dobrodruhové a materialisti, v mnohém byla notná dávka idealismu, když jsme dávali sbohem rodinám a známým, když jsme začínali nový život v cizině. Je v nás ještě dnes. Mesiášství bylo jen malou částí našeho idealismu — upřímné, nezištné mesiášství. Nahradíme je realismem. Mnozí z nás tak učinili už před lety, na příklad aktem přijetí cizího občanství. Uvědomili jsme si, že nikomu neposloužíme jako věční cizinci, kteří se budou muset každých šest měsíců hlásit na policejní stanici, bez volebního práva, bez pasu, bez pevné základny. Znám člověka, který odmítal občanství, protože se obával, že by tím ztratil veškerou šanci být zase politikem, až se vrátí domů. Dnes už je novým občanem. Znám jiného, ten odolával a ještě odolává. Nemá politické ambice, dělá to ze zásady. To respektuji a obdivuji se tomu, že žije v zemi, kde si může dovolit být občanem

ZÁPISNÍK 1958

*měsíčník pro politiku a kulturu**vydavatel*

UNIVERSUM PRESS CO.

redaktor

IVAN ZVĚŘINA

*Adresa:*15 Vandewater Street,
New York 38, N.Y.*Roční předplatná:*

USA a Kanada: 4 dolary, v ostatních zemích 4 dolary, s letovým doručením 7 dolarů. Předplatné adresujte na vydavatele.

Rukopisy se nevracejí. Redakce si vyhrazuje právo zkracovat text

nebo nebýt. Když jsme odcházeli před deseti lety, jedním z důvodů bylo zase najít takovou svobodu.

Zklamali jsme se ve svých nadějích? Ano a ne. Jedno velké zklamání máme všichni společné, že to trvá tak dlouho a že jsme za tu dobu udělali tak málo. Ta ostatní si musí každý vyvodit sám, podle toho, co mu táhlo hlavou před deseti lety, co si od exilu sliboval. Byl to třeba pětadvacetiletý mladík a řekl si tenkrát bez dlouhých okolků: Zažil jsem jeden protektorát a k druhému mne nikdo nepřinutí. Tím si jednoduše formuloval mnoho věcí. Nemuselo to zrovna znamenat, že se chce rvát za ideály a přesvědčovat svět. Znamenalo to však zcela určitě, že nechce už skrblit a utahovat opasek pokud je ještě mlad, že by se chtěl oženit a mít děti s někým, kdo nebude chodit domů pozdě večer z práce a kdo už časné zrána půjde zase do fronty na maso. Znamenalo to, že chce žít někde, kde soused nebude mít mnoho řečí o tom, že má už zase nový kabát, nebo dokonce automobil. Znamenalo to, že chce skoncovat s lidskou závisí a malicherností, která vyrostla do obudných rozměrů za války a kterou může zahubit jen návrat blahobytu. Dnes je mu pětatřicet. Je ženat, má nebo nemá děti, má ale jistě slušné placené zaměstnání a protože nový kabát je něco tak hrozně všedního, nikdo o něm nemluví. Je spokojen, neklamal se. Pravda, stýská se mu, ale často si píše s rodiči a to mu nakonec stačí. Navíc má ještě výborná a levná divadla v Paříži, Londýně; výborná a dražší divadla na Broadwayi. Má výběr světových filmů a cizí literatury bez počtu. Je realista a ví, že to vše by mu dnes doma chybělo. A tisk. Takový, jenž vidí svět, jaký je, ne jak si jej představuje někdo na ministerstvu. A je spokojen, neklamal se, neolitoval.

Kolikrát za těch deset let přišli za ním přátelé a řekli mu: neděláš nic pro národ, musíš se nějak zapojit do exilového života. Piš, přispívej do časopisů, dělej přednášky, debatuj. On namítal: Vždyť já nemám na to peníze, to musí přece dělat někdo jiný. Nebo řekl, že nemá čas, peníze. Jeho námítky byly jistě mnohdy upřímné. Vždyť každý nemůže vést. Musí být taky ten, kdo je veden. Musí být především ten, kdo chce být veden. Řekneme, že náš mladík, jenž si nechtěl zopakovat protektorát, nechtěl být veden. To je jeho věc, nebo lépe řečeno věc jeho svědomí. On má ale dobré alibi. Nebyl sám. Má ještě lepší alibi v tom, že je kolem něho mnoho těch, kteří opravdu chtěli a pak ztratili zájem. Podívejme se na takový případ, je ostatně běžný. Tíší se jeden od druhého jen v tom, že pro každého do "pak" přišlo jindy. Tento mladík — řekneme, že mu bylo taky pětadvacet — odcházel do ciziny s pevným předsevzetím, že musí něco pro národ udělat. Nevěděl, jak na to, ale to mu nevažilo. Nečekal, že se mu povede moc dobře a první leta v uprchlických táborech mu to jen potvrdila. Byl však naivní. Myslí, že na lidi jeho druhu se čeká s otevřenou náručí, že stačí projevit snahu a dobrou vůli a dostane úkol přiměřený jeho schopnostem. Kdo by mu však takový úkol dal, kdo by prověřil jeho schopnosti? Kdo měl zájem o mladíka bez stranické příslušnosti, jeho schopností zalhat, tak bezelstného, že padl do první léčky, jež mu byla položena? Kdo se bavil se samozvancem, který nepokrytě pohrdal stranickým klíčem? Mladík se stáhl do ústraní. Dokončil studia na uni-

ČESKOSLOVENSKO BEZ ATOMŮ Část veřejného mínění v západní Evropě, uzavřena studenou válkou, která v jejích očích vede jen k dalším neúnosným vydaním na obranu, zatleskala nedávno posledním pokusnému balonku komunistů; nahávenou návrhu na jakési deatomisované pásmo ve střední Evropě, jež by zahrnovalo Polsko, Československo a obě půlky Německa. S návrhem přišel Adam Rapacki, polský ministr zahraničí, a předložil jej varšavským velvyslancům západních států jako polský přínos k zmírnění strachu z atomové války. Ve skutečnosti jednal zřejmě Rapacki jménem Moskvy, protože návrh shrnul psavý Bulganin ve svých posledních notách, kterými zaplavil zahraniční ministerstva svobodného světa. Ještě než se "Rapackého plán" stal bodem oficiální sovětské zahraniční politiky, reagoval na něj se západní strany — ovšem zcela neoficiálně — George Kennan, bývalý americký velvyslanec v Moskvě. V řadě přednášek, které proslavil jako hostující profesor dějin na oxfordské universitě, Kennan uvítal Rapackého návrh, aby ve střední Evropě vzniklo pásmo, v němž ani jedna, ani druhá strana by nesměla mít atomové zbraň a základny. Kennan šel však dál: navrhl, aby z takového "pásma bez atomů" nakonec vznikl jakýsi neutrální cordon sanitaire, který by odděloval nesmiřitelné soky studené války. Kennan hovořel celkem ignoroval to, co žádný soudný člověk na západě nikdy ignorovat nemůže: komunistický požadavek, aby na oplátku za atomovou demilitarizaci střední Evropy byl rozpuštěn severoatlantický obranný pakt a aby americká vojska byla stažena z evropské pevniny.

Na papíře vypadá komunistický návrh velmi krásně a lákavě. Kdo se pro něj nadchne a spojí jej s Kennanovým protinávrem, domnívá se, že zde je konečné řešení, jak zvládnout Československo, Polsko a Východní Německo okolo Moskvy. Věc má však několik velkých háček a spoustu malých. Diplomata Rapacki, bývalý diplomat Kennan, Chruščevův pisatel not Bulganin jako by zcela zapomněli, že žijeme v době mezikontinentálních řídicích stél — kterým nejsou na překážku tisíce mil Atlantiku nebo Arktidy, natož úzonné pásmo ve střední Evropě. Podle návrhu Rapackého jak Polsko, tak Československo by nadále zůstaly ve východním tá-

versitě a bylo to celkem nejrozmumnější, co mohl udělat. Jednou, dvakrát, se pokusil s kolegy něco dělat. Vyznělo to obvykle naprázdno, protože chybělo porozumění, nikdo mu nepodal pomocnou ruku, bez které každá akce je jen výkřikem do tmy. Se smutným dosti učiněním sledoval, jak "posice" na Olympu se ztrácí víc a víc lidskému doteku a posléze mizí i lidskému oku. Byly anachronismem od samého začátku. Mladík není spokojen. Jeho nepokoj vězí v tom, že má ještě naději. Dnes je mužem středních let, ale stále ještě platí za mladou generaci, protože v exilu není — a už nebude — žádná mladší. Máme sice děti, nemůžeme však od nich očekávat, že se zhostí problémů, které se nám nepodařilo vyřešit. Jak by mohly pokračovat v našich šlépějích? Vždyť by to byla vzpoura proti etnickému prostředí, v němž žijeme, která se nemůže nikdy zdařit. A byl by to úděl, který nemůžeme svým dětem přát. Úkoly, před nimiž stojíme, buď vyřešíme anebo ne. Nelze je delegovat, odkazovat.

Podívejme se, jaké jsou tyto úkoly. Přiznávám, že jsem postavil zrcadlo dvěma typům, které z nás mnohých z nás nijak nevztahuji. Jsou to typy dost krajní povahy a mezi nimi je široký prostor, vyplněný nejrůznějšími osudy, povahami, lidmi s jinou filosofií života, s jinými životními cíli. Jsou mezi námi mnozí, kdož už dávno u dělali nad domovem kříž a smířili se s tím, že se nikdy nevrátí, i kdyby se jim zítra ta možnost naskytla. A jsou i takoví — a nemusí být zrovna dobrodruhovité nebo zločinci — kteří se vrátí, jakmile pražský režim vyhlásí další amnestii. Ale pevně věřím, že jsou mezi námi ve velkém počtu ti, kteří upřímně cítí s domovem, sledují jeho vývoj a chtějí mu pomoci. Jejich — a naše — úkoly jsou dnes tyto:

Především držet spolu a rozumět si. Toho se dá docílit i bez výsostného orgánu, který se ztrácí v mlze. Naopak, myslím, že to bude snažší. Říkejme si otevřeně, proč se nám někdo nelíbí — a dejme mu příležitost, aby nám odpověděl. Jen tak bude možno si rozumět, dosáhnout dohody a pak spolupracovat. Jsme jen lidé. Každý z nás se něčím prohřešil, každý máme nějakou slabost. Jsme však také schopní obětí. Soustředíme se kolem našich časopisů ve světě. Nestačí jen číst, je třeba činně se zúčastnit debaty, ale pozor — ne proto, abychom po sobě házeli kameny. To je lépe mlčet. Snažme se také porozumět domovu. Je jiný, než byl před deseti lety. Neodsuzujeme všechno, co se doma za ta léta stalo. Mnoho z toho zůstane a my se budeme muset přizpůsobit. Nejsme ještě tak daleko jako Polsko, kde styk s exilem se stává pravidelnou složkou literárního života. Připravme se na to, že jednou také — jako další krok — podáme domovu tímto způsobem ruku. Na takovou výměnu potřebujeme však platné valuty: vlastní kulturní činnost. Snažme se, abychom konečně měli slušný kulturní časopis a pravidelnou knižní edici. Stydíme se za to, že lidem, kteří s touto myšlenkou přišli, se za rok nesejde ani třista desetidolarových předplatných. Nezapomínejme, že každý z nás, ať už je občanem kterékoli země, je v očích svého zaměstnavatele a svých sousedů představitelem své staré vlasti, její hrdé tradice a kultury. Chovejme se tak, abychom se jeden za druhého před světem nemuseli stydět.

Podívejme se na sebe. Ještě není pozdě.

bože a ponechaly by si své nynější bojové jednotky v nezmenšeném měřítku. Západní a východní Německo by se sloučilo v jeden stát a jejich armády by se zlikvidovaly. Vzniklo by tedy vakuum, jež by se okamžitě stalo ideálním rejdištěm komunistických infiltrátorů. Kennan je ochoten připustit, aby k sjednocení Německa došlo za těchto podmínek, žádá však, aby Polsko a Československo prohlásily svou neutralitu ve studené válce — asi jako Rakousko.

Kennan, ideově orientován jako přívrženec americké demokratické strany, u svých bývalých šéfů nepochodil. Bývalý prezident Truman jeho návrh odmítl jako neodpovědné tlachání a bývalý ministr zahraničí Dean Acheson prohlásil kategoricky, že žádný z vůdců demokratické strany se a jeho návrhu neslučuje. Současně vyšla poslední Achesonova kniha "Moc a diplomacie". V ní poukazuje na tyto nedostatky všech návrhů na nějaké neutrální pásmo v Evropě:

Západní Evropa drží jediné NATO a přítomnost amerických jednotek. To je jediné, co dosud bránilo a stále brání Sovětskému svazu v dalším pronikání k břehům Atlantického obranného paktu a stažení amerických posádek by nemuselo znamenat, že sovětská vojska se ihned poití přes Rýn a přes Alpy. Naopak, říká Acheson, Sověty by mohly dostat západní a jižní Evropu do svých spárů bez použití jediného vojska a dávaly by takovému postupu přednost, protože by tím znemožnily jakýkoli oprávněný zákrok Spojených států zvenčí. Sověty by mohly, na příklad, postupovat korejskou metodou. Čtvrt milionu ozbrojené východoněmecké policie by snadno proniklo do západního Německa. Bez ochrany NATO a bez amerických jednotek na své půdě, západní Německo by bylo vydáno na milost. Podobný postup v jedné západoevropské zemi za druhou by pak byl jen otázkou času. Je velmi nepravděpodobné, říká Acheson, že americké jednotky — jednou evakuované — by se na evropskou pevninu mohly vrátit. V očích amerického Kongresu, který má v těchto věcech první a poslední slovo, by se tak mohlo stát jen v případě světového konfliktu. A tomusé Sověty vyhnou jako čert kříží.

Britský ministerský předseda Macmillan byl jediný ze západních státníků, který se ve své odpovědi na Bulganinovu no-

tu vůbec zmínil o plánu na de-atomisovanou střední Evropu. Řekl, že britská vláda je ochotna jej dále studovat. Washington návrh zatím ignoruje a západoněmecký kancléř Adenauer jej bez okolků zamítl. "Vzhledem k nynější vyspělosti techniky zbrání a po zkušenosti dvou světových válek o zacházení s neutrály, takové de-atomisované pásmo by nemělo žádnou cenu. Přesněji řečeno, neskytalo by zůstatným zemím žádnou ochranu", řekl Adenauer v rozhlasovém projevu. "Cíl tohoto návrhu, vzhledem ke skutečnosti, že byl obsažen v Bulganinově notě, je zřejmý — vytvoření takového pásma by znamenalo konec severoatlantického obranného paktu, tudíž konce svobody v západní Evropě a konce naší svobody . . ."

Realistickému člověku na Západě i na východě musí být jasné, že vytvoření nějakého neutrálního pásma ve střední Evropě je bohužel zatím jen lůdhou budoucnosti, aspoň takovou, jakou bylo vytvoření neutrálního Rakouska před dvanácti lety. A přece v západní Evropě jsou poměrně silné skupiny veřejného mínění, které namítají, že evakuace amerických jednotek z Evropy a rozpad severoatlantického obranného paktu skutečně odstraní sovětský strach ze spiknutí proti Moskvě. Je však tento strach skutečný, nebo jen šikovní propaganda? Jiná namítka je, že Rakousko také stálo deset let pod cizí okupací a nikdo už pomalu nevěřil, že se osamostatní a stane neutrálním. A přece. Opravdu ještě dnes Rakousko nám připadá jako zázrak, možná takový, který se neopakuje. Pařížský list *Le Monde* označil Rapackého návrh za "jeden ze vzácných bodů" s jistou "možností jednání . . . o věčné otázce sjednocení Německa". Tento názor není dnes v západní Evropě ojedinělý. Je známku únavy ze statu quo, z nekonečné a namáhavé hry na číhanou, která vysílaje a nudí.

Nám se z toho všeho noří morální otázka, sice také akademická, ale důležitá pro klid naší duše. Přejeme si samozřejmě, aby vývoj v Československu šel k postupnému uvolňování a osvobození. Neutrality, jakkoli pochybná, by byla významným krokem vpřed v tomto vývoji. Pokud by však západní Evropa měla za neutralisaci střední Evropy platit ztrátu svých obranných posil a nakonec svobody, snad by bylo lépe setrvat v statu quo.

K otázce národního charakteru

Jiří Kárnet

Ještě nedávno, když jsem viděl reportáž o osudech mladých patnáctiletých maďarských bojovníků za svobodu, kteří se dnes, více než rok po povstání bezcílne potulují po ulicích Vídne, povstávají ve střelnici v Prátru a učí se tančit rock'n'roll, nemohl jsem se ubránit dojetí. Stejnému dojetí, s nímž jsem se tehdy díval z autobusu na první avenue na důstojné hloučky Maďarů, kteří trpělivě demonstrovali před Spojenými národy za svou velkou prohranou věc, stejnému dojetí a stejné závisti, že já i můj národ jsme jen diváky v této tragedii, která se nás přecetá dotýká, že já i můj národ jen přihlížíme. A přestože jsme tehdy snad všichni Češi, doma i v cizině, věděli, že tento boj nemá vyhlídek a v koutku duše jsme byli rádi, že to není Praha, do níž se zakusují sovětské tanky, a chápali jsme českou střizlivost, to české dvakrát měř, věděli jsme zároveň, že duše má i druhý koutek, koutek odvahy, v němž si přejem, co je nerozumné a bláhové, ale zároveň někdy veliké. A když jsme četli v tisku rozboru národů za železnou oponou a když jsme museli poslouchat anekdoty, v nichž figuroval Polák, Maďar a Čech, nebylo nám právě nejlíp. Nevím jak doma, ale všude na světě, ve všech hospodách, kde je na jídelním listku vepřová sknedlíkem a se zelím, se rozumovalo o českém národním charakteru.

Nepouštěl bych se veřejně do těchto choulolistivých otázek, kdybychom podobné debaty neměli už dřív deně na talíři, a kdybych nevěděli z pražského tisku, že tato otázka je živá i doma.

A hned zpočátku bych chtěl říci, že zde nechci hledat odpověď na

tu základní — nebo zdánlivě základní otázku — totiž zda je český národ statečný nebo zda byl jeho charakter zlomen, zda česká střizlivost je rys pozitivní či negativní a zda jsme se nenaučili v dobách husitských a v dobách protireformace vyhýbat přímému střetnutí, jež se rovnalo národní sebevraždě. Stejně nechci uvádět protipřímé argumenty, na příklad nadšenou sebeobětavost, s níž náš národ šel do květnové mobilisace skoro husitsky proti všem.

Ne, tato úvaha chce být spíše než kritikou českého charakteru jakousi metakritikou, kritikou našich kritiků z našich vlastních národních řad, a více než cokoli jiného mě zajímá stanovisko Čechů k sobě samým, které je, jak se domnívám, jedním z nejdůležitějších rysů našeho charakteru. A chci se zde dnes zabývat zvláštním úkazem, který musí být všem Čechům v cizině nápadný: totiž že zatím co příslušníci jiných národů jsou většinou hrdí na svůj národ — omlouvají ho a hájí za všech okolností proti všem, my Češi býváme vždy nejpříkřejšími kritiky svého vlastního národního charakteru. A zatím co cizinci většinou, ať už právem či neprávem, o nás mívají dobré mínění, my Češi tento názor nesdílíme a jsme sami se sebou nebo lépe řečeno s druhými Čechy krajně nespokojeni a propadáme něčemu co by Freud nazval národním komplexem méněcennosti. Zkoumat tento komplex méněcennosti se mi zdá být velmi důležité už proto, že moderní psychologie nás učí, jaký vliv má na člověka to, co si sám o sobě myslí, a snaží se pomáhat lidem k tomu, aby se změnili tím, že jim pomůžou změnit názor o sobě samých.

"Kdo se za svůj národ stydí, hoden potupy všech lidí", říká jedno naše přísloví. Je to pravda, že se my Češi za sebe stydíme? Myslím, že nechybějí důkazy, že Češi, ať už právem či neprávem, o sobě mají prachšpatné mínění. Jedním z nich je třeba hned to, jak mnoho a vynikajících Čechů odmítlo náš největší román, Haškova Švejka, jako zlovolné zkreslení českého charakteru, zatím co cizince sotva napadne vidět ve Švejkovi něco mravně závadného a Švejk je po celém světě přijímán a rozpoznáván jako něco důvěrně známého stejně jako charakterky Rabelaise, Sancho Panza nebo Till Enšpigl. Jiným znakem našeho komplexu je poměr k velkým mužům našeho národa. Už bible říká, žádný ve své vlasti prorok, ale o nás to platí mnohonásobně; téměř vždy čekáme, až hodnotu našich lidí potvrdí cizina, protože žádný Čech v podstatě nevěří, že nějaký Čech může být opravdu veliký. Stejně nápadná je tendence mluvit o Česích přezíravě a vymýšlet si na sebe nadávky jako čízkové, decháči a podobně. Mnoho Čechů v cizině mluví o českém národě, jakoby do něho nepatřili, a divají se na svůj národ svrchu a stále se pokoušejí od národa se nějak oddělovat. Nejkomikťejší je tato tendence u exilové mládeže. Exil je poušť a na poušti se nutně objeví proroci. I v exilu se objevili mladíci, kteří se domnívají, že mohou hlubokomyslně soudit svůj národ a jeho vůdce a mluvit o našem národním charakteru jakoby nepřišli do emigrace z Počátek nebo Budějovic, ale odněkud z Marsu.

Rubem tohoto povýšeného stanoviska k žijícím generacím národa je sentimentální idealisování naší národní minulosti, jak je výstižně charakterisuje pívný popěvek "Bývali Čechové, statní junáci." Zdá se mi, že právě zde se dostáváme ke kořenům našeho národního komplexu méněcnosti. Je docela dobře možné, že se v průběhu stá-

tí český charakter skutečně měnil pod tlakem změněných podmínek, které udělaly z mocného království, opevněného hradbou hor, v důsledku změn evropské a pak světové geopolitiky, národ, který se ocitl malý a nechráněn uprostřed mocných sousedů a naučil se přizpůsobovat této nové, změněné situaci svou národní taktiku a pak i svůj národní charakter, který se potpírkých zkušenostech vzdal svého heroismu, protože by vedl k národní záhubě, a zdůraznil v sobě dnešní českou střízlivost. Tento vývoj, kterým prošel náš národ a náš národní charakter, není ničím nebyválním a podobné změny donutily i jiné národy k tomu, aby se přizpůsobovaly a měnily. Na příklad hned v současné době vidíme, že se podobným změnám musily podrobit hned tři největší evropské velmoci: Německo a pak Francie s Anglií. A zdá se, že dnešní atomický věk podobný vývoj ještě víc urychlí a že se všechny kdysi hrdé a samostatné národy naučí dělat kompromisy s novými podmínkami, ve kterých dnes svět žije. Víím, že je zde příklad hrdinského Maďarska, které odmítlo, jak se říká "umoudřit se" tváří v tvář brutalitě jedné poloviny světa a lhostejností jeho druhé části, ale neukázala právě tato tragédie oprávněnost českého realismu?

Nechci se zde stát apologetikem nestatečnosti a hájit národní bezpáteřnost nebo bojácné opatrnictví, ovšem zároveň nemohu nevidět, že statečnost toho kterého národa se musí ze všeho nejvíce a především opírat o národní hrdost, a že tato hrdost začíná nejdříve u každého z nás. Ať už je česká rozvaha a střízlivost jediným možným způsobem, jak řešit naši dnešní svízelnou situaci anebo pohodlnou omluvou nestatečnosti a poddažnosti, jediný způsob, jak můžeme změnit některé rysy našeho národního charakteru, je udržet si svou národní hrdost, přestat kritizovat svůj národ jakoby se nás samých tato kri-

tika netýkala, analyzovat pozitivně naše národní chování a situaci, v níž jsme se ocitli a — mluveno freudovsky — začít tím, že se všichni jako národ nejdříve přijmeme takoví, jací jsme, a teprve pak se budeme snažit se případně změnit, nejdříve ovšem my sami, každý z nás. Podobně chápavé a laskavé stanovisko k našemu národnímu charakteru je totiž daleko spíše cestou k možné nápravě, než kdybychom se změnili v zástup plačících a hřímajících Jeremiášů. v zástup mravokárců a proroků, kteří se věčně rozhlíží kolem sebe a hledají nové masaryky a komenského a nařikají nad naším mravním úpadkem a zároveň tím sobě i národu berou to nejdůležitější, co musí každý národ mít — národní hrdost.

Je velmi dobře možné, že náš národ je malý a že se naučil trpkými zkušenostmi spíše rozvaze nežli statečnosti, ale tak či onak, tento národní rys nezměníme, dokud nezměníme nejprve sami sebe, svou malost a malověrnost a nestatečnost.

Chť bych jen stručně závěrem říci, že těch pozitivních stránek v naší povaze není právě málo, naopak že je toho mnoho, co můžeme mít rádi v českém národním charakteru. Nikde si to člověk neuvědomí tolik, jako právě v cizině. Mohu jen vyjmenovat některé rysy, které nakonec všechny Čechy v cizině včetně těch nejhrolivějších kritiků vedou k tomu, aby hromovali výhradně ve společnosti jiných Čechů: je to hned ta nedocenitelná česká střízlivost, český realismus, který nám dal dvacet let nejlepší demokracie v celé střední Evropě, česká podnikavost a chytrost, která hraničí se selskou prohnatostí a řemeslnickou vychytralostí, a nakonec i ta naše tendence, kterou jsem si zde dnes vzal na paškál: věčně se zpytovat, rozebírat a kritizovat a věčně být se sebou nespokojeni a snažit se být lepší nebo alespoň jiní než jsme.

Co se děje na Slovensku

Pavel Berka

Je-li něco pravdy na tom, že historie se opakuje, pak v Československu dochází k období politické fáze z let 1951-1954, jež byla oficiálně označena za likvidaci slovenského "buržoasního nacionalismu". Po čtyřech letech je vedení Komunistické strany Československa opět zalarmováno oživením autonomismu a separatismu v kruzích slovenských komunistů. Je jen otázka, do jaké míry je tato správná a stranická krize, jež se projevuje konfliktem mezi vládou a stranou, mezi KSČ a KSS, obrazem obecného lidového mínění.

Před čtyřmi lety, v dubnu 1954, — se konalo zdánlivě nevýznamné soudní přelíčení s významnými slovenskými režimisty Husákem, Novomeským, Okálím, Horváthem a Holdošem. Dvě skutečnosti tehdy napovídaly tomu, jak delikátní a politicky nepopulární je otázka jejich likvidace. Ačkoliv "zločiny" této skupiny slovenských "buržoasních nacionalistů" byly úředně spojovány přímo se "spikleneckou činností Slánského protistátního centra", téměř po tři roky byli někteří z jmenovaných nacionalistů drženi ve vězení, aniž se s nimi něco dělo. A u srovnání s reportážemi o procesu se Slánským bylo zpravodajství o přelíčení s Husákem a spol. jen nepatrnou lokálkou. Bratislavská Pravda přinesla zprávu o procesu až po jeho ukončení, dokonce o den později, než Rudé právo.

Dnes, zdá se, dochází k novému vzepětí slovenského nacionalismu. Na rozdíl od dřívějšíka není dosud slechu o zatýkání či o procesu, a snad k němu ani nedojde. Avšak situace vyžaduje příliš mnoho podobných rysů, než aby nevnuco-

la myšlenku, že v posledních měsících došlo na Slovensku k novému pokusu o rozšíření pravomoci národních orgánů na účet centrálního režimu. Konflikt, o který jde, není v této podobě sporem mezi Čechy a Slováky, i když v důsledcích může vést k takové interpretaci a ve veřejném mínění patrně přispěje ke zhoršení vzájemného poměru. Neboť centrální vedení dnes představují jak Češi, tak i Slováci, slovenští komunisté jsou na obou sporných stranách, vláda má slovenského ministerského předsedu.

Kolem jeho osoby se patrně soustředila první vlna zvýšené nespokojenosti, když nebyl zvolen nástupcem na presidentském stole po Antonínu Zápotockém. Kandidatura Viliama Širokého byla prestižní otázkou pro Slováky, a volba Antonína Novotného působila s největší pravděpodobností jako provokační čin "Prahy", která raději jmenuje druhořadou osobnost než aby kandidovala Slovák.

Tento osobní aspekt situace mohl urychlit dozrální tendenci, jež se na Slovensku rodily z příčin neosobních. Politické uvolnění po XX. sjezdu Komunistické strany Sovětského svazu oživilo nacionalismus. K tomu došlo jak v Čechách a na

Moravě, tak i na Slovensku. Výrazem této národní renesance byla například překotný návrat k národním klasikům v literatuře, národní sebechvála, růst národní hrdosti. Jen to, že ústřední režim "proletářských internacionalistů" nepovolil, zabránilo růstu národního komunismu podle polského vzoru. Není však sebemenší pochyby, že nálada mezi českými a slovenskými komunisty se nesla tímto směrem, a nesla-li se tímto směrem na Slovensku, pak to nutně znamenalo úsilí o zvýšení pravomoci slovenských národních orgánů, tedy o zvýšení osobní důstojnosti a moci těch, kdo dnes představují slovenský režim.

Tyto celkem vážné, národně-komunistické tendence promítající se hlavně do kulturně-literárního života, dostaly novou injekci poté, co vedení KSČ oznámilo loni na podzim plán decentralisace hospodářského a správního systému Československa. Decentralisace sama o sobě má patrně za účel (podobně jako v Sovětském svazu) omezit vliv vysoké byrokracie v ekonomii a státní správě, protože rostoucí úkoly a s nimi potřeba odbornosti jí dávaly do rukou přílišnou moc. Druhotným účelem má být zpružnění, "zkapitalističnění" soustavy socialistického hospodářství.

Reakce na tento decentralizační plán, o němž se z příkazu režimu vedla celonárodní diskuse, byla dvojí: Část vysoké byrokracie byla osobně postižena, neboť decen-

Časopis slovenských exulantů Rozhlady otiskl ve svém čísle 3-4 druhého ročníku článek o soužití Čechů a Slováků. Dr. Jozef Šramek uvádí pod nadpisem "Je ešte možná dohoda s Čechmi" dvanáct bodů pro praktický postup ve slovensko-české exilové politice. Článek je psán jako výzva k mladší české generaci v exilu. Redakce Zapisníku přijímá výzvu k diskusi, domnívá se však, že hlavní důraz má být kladen nikoli na to, co se děje v exilu, nýbrž doma. Proto nejprve uveřejňuje v této souvislosti článek, jehož autor se zabývá posledním vývojem ve vztazích slovenských a českých center politické moci. I když je to jen část celkového obrazu, je to současně také krok ke skutečnostem.

tralisace znamená také rušení systémisovaných míst v centrálních úřadech, pro ni tedy ztrátu výhodných a dobře placených posic. Na Slovensku slovo decentralisace vyvolalo také představy větší územní a národní autonomie. Je nejvyš pravděpodobné, že slovenští příslušníci vysoké hospodářské a správní byrokracie použili této příležitosti k tomu, aby prostřednictvím sboru pověřenců, slovenské národní rady i komunistické strany Slovenska bojovali o kompetenci rozhodovat si otázky decentralisace "ve vlastní režii". Tak by si své posice zachovali. Podvojnost motivu národního a osobního je zřejmá, je jen těžko říci, kterého prvku bylo více. Avšak lze předpokládat, že idea, kterou se měla prosazovat záchrana osobních posic těchto lidí, byl nacionalismus v rámci národnostního sebeurčení.

Dnešní stav snad nejlépe ilustrován skutečností, že Komunistická strana Slovenska svolává po roce opět celonárodní sjezd, ač k němu mělo dojít až v dubnu 1959. Došlo již také k čistkám ve vedení slovenských komunistů, při čemž členové ústředního výboru KSS byli nahrazeni členy ústředního výboru KSČ. A zcela nepochybným dokladem o slovenských tendencích je řeč Karola Bacílka, prvního tajemníka ústředního výboru KSS, na zasedání tohoto výboru dne 9. ledna 1958. Je to řeč výhrůžná, zaostřená proti slovenským "separatistům" v řadách komunistické strany, připomínající znění obžaloby, kterou pronášel státní prokurátor v již vzpomenutém procesu proti Husákovi a jeho společníkům.*)

1) Bacílek: "Zdrojem vnitřní síly a bezpečnosti naší republiky, jed-

*) Citáty z Bacílkovy řeči: *Rudé právo* 10. ledna 1958

Citáty z řeči prokurátora: *Rudé právo* 25. dubna 1954, *Pravda* 25. dubna 1954

ním ze základních kamenů, na kterém stojí výstavba socialismu v naší vlasti, je nerozborná jednota a bratrský svazek českého a slovenského národa."

Prokurátor: "Svých posic ve slovenské národní radě a ve sboru pověřenců zneužili zločinným způsobem proti zájmům československého státu a slovenského lidu tím, že se snažili izolovat jej od českého pracujícího lidu."

2) Bacílek: "Protože zásadní otázkou je jednota Komunistické strany Československa . . . je zásadní otázkou i jednota československého hospodářství . . . jednotný plán pro celé území republiky."

Prokurátor: "Bojovali za takú organizáciu priemyslu a hospodárstva, ktorá by znemožňovala celostátné plánovanie."

3) Bacílek: "Vážným nedostatkom při rozpracování červnového zasedání ÚV KSČ však bylo, že ÚV KSČ ideologické problémy náležitě neaplikoval na poměry na Slovensku."

Prokurátor: "(Husák) zdôrazňoval, že všetky problémy si musíme vyriešiť výlučne sami slovenskými orgánmi, a to bez ohľadu na stanovisko Prahy."

4) Bacílek: "S vlivy ľud'actví a buržoasné nacionalistickými, separatistickými tendencemi se dnes střetáváme na různých úsecích našeho kulturního, politického a vědeckého života, ve sportu, ve státním aparátě, v hospodářských orgánech a pod. Těchto vlivů dokonce není ušetřena ani propaganda, film, rozhlas a televize."

Prokurátor: "Touto svojou činnosťou zároveň posilňovali aj pozície fašistov a ľudákov v štátnom a hospodárskom aparáte."

5) Bacílek: "Ve vědě je nutno překonat tendence, směřující k separování slovenského vědeckého výzkumu od celostátního . . . Žádá-

me větší pomoc společenských věd v boji proti vlivům ľud'actví . . . Ve školství je třeba věnovat větší pozornost výchově mládeže v duchu československého vlastenectví. Slovenský tisk, rozhlas, film a televize musí více informovat naše pracující o životě celé republiky, vychovávat pracující k československému vlastenectví . . ."

Prokurátor: "Národnostnú otázku slovenského národa nechceli riešiť v spojení s českou robotníckou triedou, s českým pracujúcim ľudom, ale postavili si ju ako otázku, ktorá má byť riešená predovšetkým v spojení s buržoaziou slovenskou . . . Poverenictvo školstva . . . sa stalo útočiskom kolaborantských elementov vo vede, literatúre a školstve."

Kdo jsou oni obžalovaní v obecně zaměřené řeči Karola Bacílka? Nepřímou lze zatím soudit na ty osoby, které vypadly z vedení KSS a na ostatní, kteří na svých místech dosud zůstávají, a o jejichž osudu bude zřejmě rozhodovat květnový sjezd Komunistické strany Slovenska. Avšak je zcela jasné, že napadali Bacílek ignorování celostátních usnesení, separatistické tendence v hospodářství, ve vědě, v školství, v tisku, rozhlasu, filmu, televizi, státní správě, sportu — napadali tím osoby, které těmto úsekům mohou za dnešní situace vtisknout charakter: tedy komunisty.

— —

Otázka slovenská, otázka poměru Čechů a Slováků, poměru Slováků k Československu, k ústřední vládě je tedy stejně živá, jako dříve. Projevuje se na tom úseku, kde jediné se v komunistickém státě může projevovat — v osobních mocenských konfliktech režimistů a ve straně. To je ovšem špatné znamení i pro demokracii, neboť nacionalismus není výsadou ani levice ani pravice. Je to vážný námet k přemýšlení. Tím spíše, že se zdá, jako by Moskva konečně

přišla na to, jak velký význam pro ni má národnostní tření mezi Čechy a Slováky: celkem pohodlný způsob, jak držet celou zemi v šachu, jak si rozpory mezi vládou a stranou, mezi KSČ a KSS zajistit vzájemnou kontrolu z nevrzivosti, jak zamezit jednotlosti režimu v Československu. Dokud mů-

že Kreml nahrávat Širokého proti Novotnému, nacionalismus proti komunistické centralisaci, má jistotu, že se v Československu nezrodí vedení, jež by celostátní zájem obou národností postavilo proti velkoruskému kolonialismu. — Tam začíná problém dnešního separatismu.

Silvestr

Jsem stenograf pro instituci Věčná paměť, Inc. Je to jakoby velký archiv, který zachycuje myšlenky všech lidí. Kolegové, kteří patří k vyvoleným, říkají, že materiál, co sbíráme, má sloužit jakémusi poslednímu soudu. Potom prý myšlenky dostanou váhu a bude záležet na tom, která miska převáží. Tomu ale nerozumím a o tom taky nechci vyprávět. Měl jsem divnou zkušenost s devíti lidmi. Přidělili mě totiž v posledním desetiletí k docela zábavné odbočce Věčné paměti, Inc. Teď mám na starosti kolem padesáti tisíc lidíček. Napřed jsem si s nimi nevěděl rady. Říkali kdekomu na potkání, že jsou exil, ezulanti, správně, český exil. Nahoře mě jednou skřísli, když jsem se jich ptal, co to je. Náš vrchní strážce archivu suše poznamenal, že už bych si měl sám pamatovat, co je exil. Že to je věčná instituce jako my, i Ježíš přý byl ezulant. To jsem věděl, ale nad těmi Čechy kroutím hlavou.

Oněch devět, o nichž chci povídat, se sešlo jednou večer — Silvestr tomu říkají — v New Yorku. Tři patřili k domu, co je zval. Všichni o sobě prohlašovali, že jsou antikomunisté. To teď má jakýsi význam, pokud mohu soudit z řeči, které zapisují. Tři byli svobodní. Čtyři mužové, pět žen.

Jeden z těch devíti, hostitel, si na

začátku večera řekl, vlastně počkejte, mám tady doslovný přepis: "Vypadá to špatně. Zatracená věc, jestli to tak půjde dál, tak nám pomůže jen Pán Bůh. Připít si do nového roku? Na co? . . ." A potom se v myšlenkách nesouvisle točil kolem toho, jak vstupovat do Nového roku s něčím jiným než se sklem, šampaňským a kapesníkem od šminky. Řekl ženě, že jde pro silvestrovské překvapení, a pokud vím, koupil desku. Na gramofon, myslím.

Pak se sešli. Bylo to jako velká svatba v Kanaan s velmi dlouhým dáč, jen víno nedocházelo. Kolem půl dvanácté bylo těžko zapisovat, protože část mumlala. Když se blížilo k dvanácté, začal shon. Donesli asi čtyři lahve se zvláštním špuntem. Vidím jich tolik do roka, že vždycky zapomenu, jak vypadá šampus. Těch devět mělo hrozný strach, aby nezmeškali zlom času, jemuž říkají půlnoc. První špunt odrazil omítku, druhý napálil do lokte jednoho z pánů. Spustili obecné halekání, bral jsem dvacet slov za vteřinu. Otevřeli televizi. Na Times Square se vzednul dav. Půlnoc.

"No tak, do Nového roku", pravil první se skleničkou a vrhl se na nejbližší damu ještě bez skla. Po dvě minuty se nemyslelo, zápis má samé trivialnosti. Jenom jeden uvažoval: škoda, že má opar. A tři si myslely: škoda, že je tu tolik svět-

la. Najednou jeden z nich povídá: "Tož, kde je to půlnoční překvapení?" Podle nářečí zřejmě Moravan.

"Ano, kde je to", doráželi střídavě ostatní.

"My chceme překvapení", škytla do prostoru jedna slečna a ucrkla si šampus za dekolte.

"Už je to tady", prohlásil hostitel a vytáhl z obalu desku.

"Nojo, na hajfaj", řekl svobodný, "to to zní".

"Co je to?" dorážela jedna paní. "Já chci vědět, co to je!"

Překvapení přišlo. Kdysi jsem si zapsal, že chce-li člověk vystřízlivět naráz, má si dát bombu s kyslíkem k nosu a čenichat. Tentokrát stačila muzika. Odkudsi z rohu se ozval akord. Všichni stáli — až na jednoho pána, a ten seděl, protože na muziku nevěřil. Když zazněly první tóny, řekl si: "Otrava". Po vteřině mu problemsko: "Varhany." Po další vteřině: "Jistěbničti zpěvačci". To byl jediný sbor, který znal, a od té chvíle myslel na to, že mu vyvádějí koně.

"Kdo je to?", ptal se svobodný, ale už s jiným tónem v hlase. To bylo po prvních akordech. Jinak stáli, ztrnuli, nehybně skleničky visely v prostoru. Tři se snažili porozumět řeči přes přival tónů.

"Tos nám neměl dělat", pravila na jednou jedna z manželek. "Zrovna jsme mluvili o americké kultuře."

"Donšti Kozáci, že", prohodil studeně manžel.

"Jo, Hospodi, pomiluj", odpověděl hostitel.

Přeneslo se dalších padesát veršů chorálu. Poslouchalo je ztuhlé ticho. A pak, když se prestissima rozvinula do zpomaleného intermezza, jež jako kalich uzavřelo jednu část modlitby, z rohu se ozvalo zaklení. To svobodný promluvil. "To je hrozný", procedil mezi zuby. "Pacholci Rusáci. Jak sou nám blízký a jak nám musí být daleko." Jeho slova padla do ticha. Nikdo nemluvil. Převalilo se dalších pa-

desát veršů. "Víte", říkal hostitel, "tak jsem do Nového roku mysltel, co by nám znělo asi jako Aby nás pánbů miloval. Myslel jsem si . . . myslím, že . . . toho bude skoro zapotřebí", dodal jako omluvu.

Nikdo neodpověděl, končil poslední akord. Svobodný mysltel na Kozáky. Jako by to soused četl, povídá: "Už je jich jenom čtyřicet."

"Kdo má chuť na ovar?", ptala se hostitelka. "S šochou a křenem!" Pět z nich ožilo, ale skorem jako z rále po úniku.

"Kdybyste chtěli", optal se nesměle pivodce překvapen, "je taky ještě jedna věc . . . nukleární, nabítá." Hledal předel v nahraném pásmu. Rozvázal se horor. "Co to v nich je?", bylo slyšet. Počala nová píseň, monotónní, široká, kontrasty basů a vysokých tenorů. Došla první várka ovaru. "To zpívá ženská?", ptal se přichozí s pohozením hlavy směrem k amplionu. "Né, eunuch", zahlaholil pán, co seděl a mysltel na to, jak mu vyrádejší koně.

"Ticho, tí-cho", křikl nevrle manžel. Ten, co dosud neřekl ani slovo, intelektuál, mysltel na Herdera. "Za pár desítek let kulturní povedou, protože ještě smrdí zemi a už mají sputniky", opakoval si znovařtchan. Na manželku padla melancholie. Hostitel stál u hajfaj a opíral se, chtěl mlvřit a bál se. Přišla druhá, konečná dávka ovaru. "Tak co, páni, kdo půjde nastrohat další křen?" — ptala se tehyní.

Dva se zvedli. Hostitel se také zvedl. Slyšel pláč. To syn se vzбудil na druhé straně bytu. "Ššš . . . ššš . . . ššš . . .", hladil mu vlasy. "Letla hčloumka holubička", počal recitatio, ukolébavku. Jaksi msta česká slova zněla silněji než jindy, "A co chtěla holubička?", ptal se třítletý. "Chtěla . . . ale už spinkej, tomu ještě nerozumíš. Chtěla doletět, viš, moc daleko a moc vysoko." p. f.

JAKÉ HOSPODÁŘSTVÍ?

Bohuslav Stavel

Uvažujeme-li o budoucnosti Československa a myšlenkových proudch a změnách, které jsou tam patrné ve vývoji, nelze pominout otázku hospodářské formy, bez jejíž uspokojivé funkce není možný blahobyt, politická vyrovnanost, pokrok a lidská spokojenost. Tento článek chce přispět k diskusi o tomto složitém poli. Východiskem úvahy jsou dva body:

1. Tvrdí se, že československý lid odmítá návrat ke kapitalismu a přeje si zachování socialistického hospodářství, včetně znárodnění.
2. Hlasy z domova, citované v různých exilových časopisech, občas projevují tendenci, zejména u studentů, něco dělat, ale poukazují, že není programu a že je nedostatek informací o Západu.

Není v naší moci, teď a v New Yorku, vyřešit budoucí hospodářskou strukturu Československa a jeho případné zapojení do větších celků západoevropské hospodářské spolupráce, je nutno brát zřetel na politické nutnosti nebo možnosti, jak se vyvinou. Je však, myslím, nezbytné ujasnit si principy, které budou naším vodítkem a cílem: a také si znovu promyslet pojmy, které mnohoznačným používáním ztratily jasný význam — do této kategorie ovšem spadají socialismus a kapitalismus.

Pokud jde o socialismus, definice je zcela obtížná. Může to být dogmatický socialismus vycházející z Marxe, s teoriemi o vykořisťování dělnictva, třídním boji a přechodu všech výrobních statků do rukou státu; může to být socialismus, jak je vyjadřován různými socialistickými stranami, například britskou Labor Party nebo západoněmeckými sociálními demokraty.

Britská Labor Party, nebo aspoň její vedoucí křídlo, se dívá na socialismus méně doktrínově. John Strachey, člen parlamentu a vlivný teoretik Labor Party, ve své knize "The Contemporary Capitalism" (1956) přiznává americkému kapitalismu značný úspěch ve

směru vyrovnanějšího rozdělení důchodu. V jiném projevu, psaném pro *Saturday Review* (8. červen 1957), Strachey vysvětluje, že program Labor Party "obsahuje rozšíření veřejného vlastnictví, tou či onou formou, na mnohé velké výrobní podniky; avšak nikdo neví, nebo nepředstírá, že ví, do jaké míry se projeví žádoucím tento proces prosazování . . . Demokratický socialismus znamená celkovou veřejnou kontrolu hospodářství tak, aby fungovalo, ne jako za laissez-faire kapitalismu k dosažení největších zisků, ale aby vyhovovalo přáním většiny obyvatelstva, vyjádřeným demokratickými politickými pochody."

Mladší křídlo německé sociální demokracie nepožaduje znárodnění a výsledky loňských voleb jasně projevily souhlas obyvatelstva s nynějším "trhovým hospodářstvím" (Marktwirtschaft).

Výsledky socialistické ekonomie je těžko plně analyzovat; státy, které v současné době řídí, kontrolují nebo vlastní výrobní prostředky a distribuci, jsou bez výjimky diktaturami, o žádném není známo, že by měl dostatek materiálních statků k uspokojení spotřebitelů a na praktickou ukázkou úspěšného demokratického socialismu ještě čekáme.

Socialismus, té či oné formy, předpokládá povšechnou veřejnou kontrolu hospodářství, a tedy i jeho plánování z ústředního místa. Plánování může mít v zásadě různý rozsah.* Někdy je to totalitní kontrola, nejen hospodářství — ale i všech jiných činností, včetně myšlení. Nebo to může být hospodářský kolektivism, uznávající osobní svobody; v praxi ovšem budou potíže, jestliže na př. "svobodný" tisk bude orgánem vlády jako jediného zaměstnavatele, atd. Anebo můžeme mít systém smíšený, s veřejnou i soukromou formou podnikání; socialistický úsek však bude vykonávat nátlak na soukromý sektor. (O tom máme zkušenosti z našeho znárodnění, ještě z doby před pučem, kdy i velmi omezené soukromé podnikání ponecháme znárodněvacími dekrety bylo tlačeno ke zdi národními podniky). Jiným typem je řízené hospodářství, uznávající nominálně soukromé vlastnictví, ale se směrnicemi diktovanými tak, že výroba, investice a zaměstnanost jsou plánovány v rozsahu přibližujícím sestátnímu podnikání; toto je možné v totalitní společnosti, je však pochybné, zda takovýto systém může být úspěšný v demokracii. A konečně si můžeme představit soukromé podnikání s veřejným a celkovým plánováním a řízením úhrnné poptávky, s důrazem na vyrovnání fluktuací; vládní direktivy a zásahy mohou ovšem napomoci stabilisaci, nikoliv ji však plně zaručit, mohou regulovat úroveň výroby, nemohou však zaručit plnou zaměstnanost, aniž by překročily určité meze.

* * *

Funkci kapitalismu v praxi, jeho vývojová stadia a tendence, můžeme sledovat na americkém hospodářském systému, jehož jsme součástí a bezprostředními pozorova-

teli. Současný kapitalismus, model poloviny tohoto století, se podstatně liší ve své funkci od typů před dvaceti lety a ještě více od forem před nebo po první světové válce. Zůstává ovšem systémem svobodného soukromého podnikání, avšak přijal a absorboval ve svém vývoji řadu změn organizačních i změn vyplynuvších ze sociálního zákonodárství, vývoje technologického a ze současné sociální a politické struktury americké společnosti. A ovšem jeho svobodná funkce se pohybuje v rámci regulací, jež postupem času byly usneseny kongresem. Navíc, odborníci ve federální vládě pečlivě sledují hospodářství a jeho složky, a ústřední orgány jsou oprávněny i připraveny korigovat určité neuspokojivé funkce zásahy fiskálními, peněžními, případně přímými injekcemi ve slabých místech ekonomie. Jestliže John Strachey ve výše uvedeném citátu srovnává demokratický socialismus s laissez-faire kapitalismem, tedy používá typu už dávno minulého.

Odborové hnutí dosáhlo vývojem vlivné pozice a odborové organizace, závodní či podnikové, jsou rovnocennými partnery pro ředitelství podniku při projednávání mezd a

pracovních podmínek; odborové hnutí na druhé straně po celou dobu své existence považuje soukromé podnikání za žádoucí systém.

Organizačně se americký kapitalismus vyvinul z někdejší koncentrace finanční a výrobní moci ve velkém počtu podniků s vlastnickými zájmy rozptýlenými na širokém okruhu, včetně vlastnictví akcií miliony občanů. Jednotlivé podniky a zejména velké jednotky vyrostlé normálním vývojem i pod vlivy technologie, samozřejmě plánují svou činnost a další růst, přičemž vodítkem jsou statistiky celkového hospodářství a jeho příslušných úseků, odhad budoucí potřeby zákazníků a technologického vývoje. Toto plánování je ovšem bez zásahu vládních, je pružné a protože spojuje zisk s uspokojením zákazníků a úspěch podniku se zajištěním zaměstnanosti, ovlivňuje tak funkci celkového hospodářství.

Průmysl, a zejména velké společnosti, jejichž činnost je stále na očích veřejnosti, si uvědomují stále více, že americký lid je čini zodpovědnými za zachování prosperity a zaměstnanosti a že kromě odpovědnosti za dosažení zisku mají také povinnosti vůči celému hospodářskému a sociálnímu systé-

"Chceme takové zdroje hmotných statků a služeb, aby kryly požadavky a byly správně rozděleny. Chceme svobodu myšlení, řeči, politické činnosti a osobního života, jež jsou v souladu se sociálním pořádkem a sociální bezpečností. Chceme také hospodářskou svobodu, ale důkladněji kvalifikovanou. Chceme rozumnou ochranu proti sociální nejistotě, i když uznáváme, že jistý stupeň nejistoty či nebezpečnosti je nutné spjat se svobodou. Chceme, aby užitečná a slušnou obživu poskytující pracovní příležitost byla dána všem, kdo splní rozumné požadavky. Chceme soustavu, která uznává důstojnost a cenu jednotlivce a zaručuje mu tak lidské postavení v hospodářských vztazích, jaké odpovídá jeho ceně a důstojnosti. Chceme jedince, který uznává povinnosti a odpovědnost, plynoucí z jeho práv. Při odstraňování závad a při hledání lepších cest většina z nás chce systém pořádkem, evolučních změn, který se opírá o kořeny minulosti, který však není jím svázán, má-li řešit problémy současnosti a potřeby budoucnosti. Proti ideji násilné revoluce nebo proti přijetí předem připravené soustavy se domníváme, že spíše evoluční změna přinese rozumné a lidské výsledky, neboť šetří násilím a vyhýbá se bezohlednému obětování jednotlivců v zájmu neosobních požadavků systému. Nejvyšším produktem každé soustavy je lid, složený z nejvyššího typu sociálně civilisovaných jednotlivců."

John M. Clark: "Economic Institutions and Human Welfare", str. 249

* Srovnej: V. M. Clark, *Economic Institutions and Human Welfare*, 1957

mu pokud jde o jeho zdárnou funkci. (Několik zajímavých projevů významných vedoucích průmyslu a děkanů obchodních škol je obsaženo v *Saturday Review* z 18. ledna t. r.).

Především ovšem, pomineme-li úvahy teoretické, praktické výsledky amerického hospodářského systému jsou hmatatelné, ne ve formě budoucích ideálů, ale v přítomnosti; stálý vzestup výroby, mezd, celkového národního důchodu i důchodu jednotlivců lze lehce sledovat ze statistik národního důchodu.

* * *

A vraťme se nyní k výchozím bodům této úvahy. Mluví-li se o návratu či obnovení kapitalismu jakožto o návratu k roku 1938, kdy čs. soukromé podnikání bylo naposled svobodné v činnosti, lze souhlasit, i když výsledky tehdejšího systému byly dobré, že není žádoucí vracet se dvacet let zpátky. Stejně tak ovšem revoluční zásah znárodnění v roce 1945 byl ovlivněn socialistickými doktrínami, i když s povětivými úmysly nekomunistických politických stran. Zvrat v roce 1948 znemožnil dospěti k případnému poučenějšímu stanovisku, tak jak je nyní reprezentováno na př. britskou Labor Party nebo západoněmeckými sociálními demokraty; není však důvodu nepřiznat omyl, i když se snad jevil omylem jednomyslným.

Myslím, že je žádoucí, aby lid doma získal informace o různých alternativách; o funkci současného amerického systému, jehož hlavními charakteristikami je, že pracuje ve svobodné společnosti, že dává dostatek materiálních statků každému dostupných a že je pragmatický, nevážaný ismy a definitivními teoriemi, a že evoluční změny jsou nejen jeho schopností, ale hybnou pákou; o systému a funkci na př. západoněmeckého hospodářství i také o neuspokojivé činnosti

ztrnulého a zastaralého francouzského kapitalismu, ve srovnání s novými cestami a úspěchy jednotlivých moderních průmyslových podniků v různých zemích západní Evropy, atd. Se znalostí faktů a

po srovnání alternativ může pak teprve čs. lid lépe zvážít, co si přeje; názory mohou být různé, může domněnka je, že tvrzení prvního bodu na začátku této úvahy bude pozměněno.

Jak se myslí doma

Před deseti lety byl Únor. Bylo-li v prvních třech poválečných letech v Československu mnoho změn, po Únoru se změnilo v převál. Do jaké míry se staly změny v politické, hospodářské a sociální organizaci života také změnami v myšlení? Co zapustilo kořeny, co nikoli? Ze zpráv z domova za posledních patnáct měsíců vybíráme řadu názorů. Nemá smysl je počítat a měřit, nelze je vydávat za reprezentativní průřez myšlením milionů lidí doma. Ale nad každým je možno si říci: i takto se doma myslí.

• Sportovec: "At' si nikdo nemyslí, že by se mohly vrátit poměry jako v první republice. Kapitalisty u nás nikdo nechce a dělníci si znárodněné podniky ponechají."

• Student přírodních věd: "Dospěl jsem k názoru, že systém diktatury proletariátu a její cesta k socialismu není o nic lepší, než kapitalismus. A kapitalismus, i když dokonale neřeší sociální problémy, dává aspoň lidem svobodu."

• Úředník: "I když lidé všechny své naděje obrazejí ke dni, kdy režim padne, je každému jasno, že dřívější formy života, především v oblasti hospodářství, se nikdy nevrátí."

• Návštěvník: "Všichni lidé, s nimiž jsem mluvil, souhlasili, že režim udělal některé dobré věci. Na prvních dvou místech jmenovali plnou zaměstnanost, i když uměle udržovanou, a péči o staré lidi a děti."

• Lodník: "Dnešní režim má některé světlé stránky. Je to především zajištění zaměstnanosti, takže to, že dělník v závodě má možnost dalšího bezplatného studia a může se zdokonalovat ve svém po-

volání. Má zajištěnou dovolenou, při které může využít výhodné a levné rekreace ROH, má-li to štěstí, že na ni dostane poukaz. Uznávají se přednosti sociálního zabezpečení. Po pádu režimu by se mohla ponechat některá zařízení, která jsou trvale prospěšná. Je to především znárodnění klíčového průmyslu, dopravy, dolů a pošt. Nedá se jít bezhlavě zpět. Měl by zůstat systém pojištění a zajištění pro stáří v dokonalejším provedení. Občan musí mít zajištěno právo na práci a odpočinek."

• Sudetský Němec: "Režim stále opakuje, že na Západě neexistuje sociální pojištění. Dělníci věří této propagandě. Říkají: "Dnešní poměry nejsou dobré. Ale jsou lepší než byly za první republiky. Máme aspoň práci a výdělek zajištěný."

• Student: "V květnu 1956 chtěli studenti prosadit větší svobodu na vysokých školách. Na jednu jejich schůzi se dostavil poslanec ochotný k ústupkům. Když studenti opouštěli budovu, na ulici stáli shromáždění dělníci a házeli po studentech kamením. Když se studenti ptali, proč jsou na ně rozzlobení,

dozvěděli se, že dělníkům bylo řečeno, že studenti žádali zrušení znárodnění."

• Inženýr: "Řemesla, živnosti, obchody i malé podniky by měly přejít do soukromých rukou. Velké a důležité podniky by měly být pod kontrolou státu. Neschvaluji nacionalisaci velkých podniků. Ale stát by měl mít právo kontroly natolik, aby cizí akcionáři nemohli skupit akcie a tak ovlivňovat stát a jeho politiku. Neschvaluji striktní soukromé vlastnictví velkých podniků. Dělníci by měli mít možnost stát se podílíky. Lidé doma se většinou chtějí přidržet socialismu."

• Lékař: "Pracující mládež dává přednost soukromým podnikům za předpokladu, že bude spravedlivá sociální politika. Věřím, že by tím měli lepší vyhlídky nežli dnes, kdy se jejich zaměstnání rozhoduje podle politických měřítek. I když si lidé uvědomují, že znárodnění hospodářství je těžkopádné, nepřejí si, aby se velké podniky vrátily do soukromých rukou. Dělníci chtějí právo na stávkou a možnost spolurozhodovat na vedení podniků. Zemědělská mládež chce svobodně pracovat na svém vlastním majetku."

• Úředník: "Nevidím v dnešním režimu v Československu žádné výhody, ze kterých by se snad lidé těšili a které by měly zůstat i v případě, kdyby komunisté byli zbaveni moci. Na určité výhody jako sociální péče o přestárlé, na nemocenské pojištění, podporu sportu, rekreaci a podobné se musíte dívat jako na vějíčku. Co pomůže výhodné nemocenské, ze kterého má prospěch ten, kdo je nemocný, když většině zdravých lidí chybí možnost slušného výděлку?"

• Návštěvník: "Každý zná pouze dvě možnosti: buď komunistický režim nebo celkový návrat k poměrům před rokem 1938. Když se lidem říká, že existuje také třetí

možnost, že velké podniky mohou zůstat znárodněny, malé podniky a hlavně půda vráceny soukromníkům, namítají: Komünismus může zmizet jedině tehdy, bude-li vojensky poražen na hlavu. A kdo jej může porazit? Pouze Spojené státy. A myslíš, že Spojené státy by trpěly, aby v osvobozených zemích zůstal znárodněn těžký průmysl, na kterém se před válkou podílel americký kapitál?"

• Kovář: "Některá ze stávajících opatření budou muset být zachována i po pádu režimu. Podniky s více než sto zaměstnanci by měly zůstat zestátněny, zemědělství by se mělo vrátit do soukromých rukou, ale nemělo by se připustit vzrůstající velkostatků. Mělo by zůstat národní pojištění jako systém, muselo by se však přeorganizovat."

• Fotograf: "Po pádu režimu se nastolí demokracie, která by měla vzor v první republice, ovšem s určitými změnami. Velké závody by zůstaly znárodněny a veškeré malé podniky do dvou set zaměstnanců by mohly být v soukromých rukou. Oživil by se soukromý drobný obchod a řemesla a zavedlo by se místo nesmyslného plánování zdravé soutěžení. Na venkově by zmizela JZD a místo nich by podle volného uvážení vznikly družstevní podniky na základě demokratických zásad."

• Student: "Většinu lidí vyhovuje systém národního pojištění. Jeslyšet souhlas se znárodněním těžkého průmyslu a dolů a také velkých bank. Nikdo nemyslí na to, že by se kdy mělo znárodnění klíčového průmyslu zrušit a nemocenské pojištění odbourat."

• Dělník: "Velkou předností režimu je, že se stará o výstavbu zařízení, která přinášejí všeobecný užitek, jako stavby přehrad, silnic, továren a sportovních zařízení. — Státní podpora sportu jistě zaslouží uznání; na výši je také sociální a zdravotní péče o pracujícího, o

matky a děti; zábrana proti úrazům a bezpečnostní zařízení na závozech. Příští uspořádání by mělo být po vzoru Anglie, kde je klíčový průmysl zestátněn. Drobnější podniky by se měly rozvíjet na soukromo-kapitalistickém základě, aby rozkvetla řemesla, drobný obchod a hospodaření na venkově."

• Úředník: "V Československu by určité zůstaly některé socialistické vymoženosti — i když mi slovo "socialismus" lze krkem — které by si lidé asi nenechali vzít. Muselo by se ale určitě zase nastolit soukromé podnikání, nikoli snad soukromé obrovské závody, ale do určitého počtu zaměstnanců."

• Dělník: "V budoucí republice podle názorů dělníků bude převládat sociálně-demokratický názor na uspořádání státních a hospodářských poměrů. Zůstane znárodnění větších podniků, zůstanou i státní strojní stanice, které přinášejí venkovu všeobecný užitek, obnoví se soukromá řemesla, připustí se soukromé továrny střední velikosti, mzdová otázka se upraví, aby dělník a každý zaměstnanec byl spravedlivě odměněn za svou práci, rozpustí se nucená JZD, družstevnictví se zavede na zdravém, demokratickém základě. Zůstane systém národního pojištění, který se osvědčil."

• Učen: "Dělníci jsou zklamáni sliby, které jim komunistická strana dala. Čhtěli by změnu režimu v takový systém, který by jim dal spravedlivé výdělky a zasloužené sociální zabezpečení a který by jim zajistil radostný život podle zásady: osm hodin práce a pak mě všichni nechte na pokoji. Nepřejí si návrat plného kapitalismu, jaký byl v první republice, ačkoli příslušníci starší generace rádi vzpomínají na Masarykovu republiku. Čhtějí jakousi sociální demokracii, při které by dělnický hlas měl skutečně váhu a nebyl jen prostředkem k udržování posic protidělních živlů."

Boris Pasternak: Doktor Živago

Supliky vydávají svá tajemství. Zajatci komunismu publikují své knihy na Západě. Džilas už není sám. Po hlasu politika se ozval hlas básníka. Boris Pasternak, nejslavnější žijící ruský spisovatel, vydal přes vládní odpor svůj román v Itálii. K slíbenému ruskému vydání už nedošlo. "Oni mi přidělili mladého nadšeného komunistu, aby mi pomohl román opravit", řekl Pasternak v prosincovém interview s žurnalisty. "Oni ze mě nikdy socialistického realistu neudělají. Oni chtěli, abych požádal italského nakladatele o vrácení rukopisu." Italský nakladatel (anglicky vyjde kniha později), komunista Feltrinelli, neuposlechl. Prvé vydání Pasternakova *Lékaře Živago* (700 stran, z čehož posledních 36 jsou básně jako poslední kapitola románu) vyšlo loni v listopadu. Pátého prosince už vyšlo čtvrté vydání. Z něho vám nejprve přinášíme několik ukávek.

(Z rozhovoru v Rusku před první světovou válkou).

Mluví o mladých silách v literatuře a ve vědě. "Ještě jsou nadaní lidé", řekl Nikolaj Nikolajevič. "Ale dnes jsou ve velké oblibě kroužky a sdružení všeho druhu a každá vulgarita je útočištěm prostřednictvím, ať už jde o věrnost Solověvovi, Kantovi nebo Marxovi. Jenom osamělí hledají pravdu, a nestýkají se s nikým, kdo ji dost nemiluje. Kolik je na světě věcí, zasluhujících věrnost? Velmi málo. Já si myslím, že máme zůstat věrni nesmrtnosti, tomuto druhému jménu pro život, které je hodnotou. Být věrni nesmrtnosti, věrni Kristu! Ach, stahující obočí, chudáčku! Zase jste nic nepochopil." ... "Vrat'me se k tématu našeho rozhovoru. Řekl jsem, že je třeba zůstat věrni Kristu. Vysvětlím to lépe. Vy nechápete, že je možno být ateista a nevědět, jestli je Bůh a proč, a současně vědět, že člověk nežije v přírodě ale v dějinách, a že podle představy, kterou dnes o nich má, byly založeny Kristem a že Evangelium je jejich základ. Ale co to jsou dějiny? Je to začátek staletého úsilí — aby se kus po kuse podařilo vyřešit tajemství smrti a v budoucnosti ji překonat.

Proto bylo objeveno matematické nekoherence a elektromagnetické vlny, proto se skládají symfonie. Ale není možno postupovat takovým směrem bez určitého popudu. Pro takové objevy je třeba mít duchovní náčiní, a v tomto smyslu všechno je už v Evangelii. Především láska k bližnímu, nejvyšší forma živé energie, plnění srdce člověka a chť-

jeji se rozšířit a být vydána. Pak základní práva dnešního člověka, bez nichž není myslitelný, to je ideál svobodné osobnosti a života jako oběti. Uvědomte si, že to je dnes ještě mimořádně nové. V antice neznali dějiny v tomto smyslu. To byla tehdy krvavá hrůza vláda krutých Caligulů, poťobaných od nešťovic, kteří ani netušili, jak nůžky je každý útlak. Byla to nadutá mrtvá věčnost bronzových pomníků a mramorových sloupů. Teprve po Kristu staletí a generace začaly dýchat svobodně. Teprve po něm začal život v potomstvu a člověk už neumírá na cestě pod zdi hradů, ale ve svém domově, v dění, na vrcholu činnosti zaměřené k překonání smrti; člověk umírá vnitřně oddán tomuto hledání."

"Metafyzika", báběnka.

(Na konci první světové války, vnitřní monolog ošetřovatelky na frontě.)

Co bude z Kátěnky? (A při tom pomyslení se jí chtělo plakat.) Jak náhle a důkladně změny se udály v poslední době! Ještě donedávna povinnost k vlasti, udatnost ve válce, vznešené sociální city byly svaté. Teď když válka je prohraná, je to největší neštěstí, a všechno ostatní je vedlejší, všechno ztratilo důležitost, nic už není svaté. Na jedné se všechno změnilo, tón, nápěv, neví se, co myslet, koho poslouchat. Jako kdyby tě byli celý život vedli za ruku jako malou holčičku a najednou tě pustili: nauč se chodit sama. A kolem není nikdo, ani přátelé, ani žádné dosazené autority. Tehdy se ti chce moci věřit v základní, v sílu života, nebo

v krásu, nebo v pravdu, neboť ty — a ne lidské autority, teď' svržené — tě vedou bezpečně a bez výhrad, ještě víc než se stává v obvyklém normálním životě, teď' rozplynouvším se a vzdáleném.

V jejím případě — vzchopila se včas — její cíl a její nezbytnost by měla být Kátěnka. Nyní, bez Patulečky, je už jen matka a celá by se měla věnovat Kátěnce, z níž se stal sirotek.

(Z debaty o marxismu.)

"Marxism a věda? Marxismus není natolik pánem sama sebe, aby se mohl stát vědou. Vědy mají rovnováhu. Marxismus a objektivita? Neznám žádný myšlenkový směr, který by byl izolovanější a vzdálenější od skutečnosti než je marxismus. Vládeci dělají všechno možné, aby neviděli pravdu, aby si udrželi legendu vlastní neomylnosti. Nenávím politiku. Nemám rád lidi, kteří nemilují pravdu."

(Z Epilogu, z rozhovoru s bývalým politickým vězněm na frontě 1943)

"My jsme neměli štěstí. Skončili jsme v nejhorším ze všech koncentračních táborů. Překřila nás to hrstka ... najednou návrh: kdo chtěl, mohl jít na frontu do trestného oddílu a když to přežije, půjde na svobodu. Nu, útok za útokem, kilometry ostnatého drátu nahibého elektrickým proudem, miny, bomby, měsíce a měsíce pekelné palby. Ne nadarmo nám říkali 'zasvěcení smrti'. Často nás skosili do posledního muže. A přece, myslím si, tohle peklo bylo blaženství ve srovnání s hrůzami koncentráku a ne pro podmínky děsného života, ale pro všechno ostatní." ... "Je to zvláštní. Nejen ve srovnání s tvým osudem deportovaného, ale ve srovnání s celým předcházejícím životem třicátých let, ještě na svobodě, v pohodlí univerzitní činnosti, s knihami, v hlubokosti a v klidu, válka zapůsobila jako očistná bouře, jako závan čerstvého vzduchu, jako předpověď spásy. Věřím, že kolektivisace byl omyl, neúspěch, a že nešlo přiznat chybu. K zastavení neúspěchu bylo použito všechno možného terroru, jen aby lidé přestali soudit a myslet, a přinutit je, aby viděli, co neexistuje, a dokázat opak evidentního. Z toho ta neslýchaná krutost Ježovovy doby, vyhlášení ústavy, o níž se vědělo, že nebude uskutečněna, zavedení voleb bez možnosti volby. A

když vypukla válka, její skutečné hrůzy, skutečné nebezpečí a hrozba smrti, byly dobrem ve srovnání s nelidskou vládou abstrakce, a přinesly úlevu tím, že položily hranice důbělské moci mrtvé litery. Nejen deportovaní jako ty, ale všichni, v zázemí i na frontě, dýchali svobodněji, z plných plic, vrhající se jako opilí, s pocitem opravdového štěstí, do kadlubu hrozného boje, smrtelného a přinášejiícího spásu."

O POLITICKÉ GRAMOTNOSTI Průzkum veřejného mínění mezi polskými matulanty měl za úkol zjistit stupeň politických znalostí a negramotnosti. Podle zprávy ve *Štandardu mladých* výsledky průzkumu byly asi tyto: třináctadvacet procent tázaných vědělo, že Guy Mollet je jméno francouzského politika, z nich osmánapadesát procent si pamatovalo, že byl předsedou vlády, patnáct procent dokonce znalo jeho stranickou příslušnost. Pouze jedno procento tázaných se domnívalo, že Mollet je zahraničním ministrem Velké Británie. — Otázky o severoatlantickém obranném společenství ukázaly tato procenta politicky negramotných: devět kandidátů ze sta nevědělo vůbec, co iniciálky NATO znamenají, čtyři byli přesvědčeni, že NATO je nějaká ozbrojená organizace Spojených národů, jeden se domníval, že NATO je pakt týkající se Středního Východu. Deset maturantů znalo plný anglický název organizace. — Dva matulanty ze sta nevěděli, jakou funkci má Gomulka, čtyři neznali postavení Cyrankiewicz. — Jedna z otázek se týkala amerického Little Rocku. Devadesát procent tázaných vědělo, že Little Rock je jméno místa spojeného s rasovými konflikty, ale z nich deset procent nevědělo, jak k rasovému konfliktu došlo. 48 procent maturantů dokázalo popsat vývoj událostí v Little Rocku a znalo dokonce plné jméno guvernéra Faubuse. — Devětatřicet procent polských maturantů bylo velmi dobře informováno o posledních změnách v sovětské vládě a straně, ale pětáctýřicet procent nevědělo, kdo nastoupil na Žukovo místo. — Třem maturantům ze sta jméno Dag Hammarskjöld neříkalo, ale osm procent bylo schopno napsat o něm a o jeho činnosti obsáhlé esej. Pět procent tázaných nikdy neslyšelo o turecko-syrském konfliktu a jeden se dokonce domníval, že Syrie a Turecko jsou ve vý-

chodní Evropě. — Studenti byli také tážáni, jak by seřadili přední světové státy podle jejich síly. Sovětský svaz dostal jednatřicet procent hlasů, Spojené státy devadesát procent, Velká Británie pětáosmdesát, komunistická Čína pětasedmdesát (s poznámkou, že v blízké době dosáhne sovětské a americké úrovně), Francie pětáctýřicet procent, západní Německo devět procent, Indie sedm procent.

Z DOPISŮ

Vážená redakce! Co to bylo nářku, že nemáme spořádaného a jednotného vedení v exilu a proto ani dobrého a reprezentativního časopisu. Zdá se, že jsme po celou dobu byli příliš pod vlivem přesvědčení, většovaného nám ještě doma, že časopis může být dobrý a vlivný jen jeli vydáván nějakou organizací; politický časopis jen politickou organizací. Kdybychom se bývali od tohoto usměrňujícího názoru odpoutali dříve, mohli jsme být již o kus dále na cestě k porozumění problémům doby. Našli se někteří, kteří měli odvahu se osamostatnit a začít psát. Nejprve to byla skupina, která přišla se Svědectvím, nyní jsme dostali na stůl časopis jiné skupiny — kulturní a politický měsíčník *Zápisník*.

Je možno s mnohým nesouhlasit, co v těchto revuích bylo otřeseno, ale je nutno nadšeně souhlasit s odvahou mladých československých intelektuálů v zahraničí zúčastnit se osobitým, nezávislým způsobem současného globálního zápasu o příští formu společenského života na zemi.

Při opětovném přečtení *Zápisníku* jsem se zastavil u dvou článků: *Mythus a politika* a *Obrození odvahy*. Po správném úvodním rozboru, jak *mythus* působí v politice, v představách politicky myslících lidí, pisatel zahrnuje svobodný svět a tím i své čtenáře řadou otázek, na něž sám nedal odpovědi, nanejvýš jen další skeptickou otázku: Co je demokracie? Proč ve válce vyhrává a v míru prohrává? Bylo by dobře, kdyby autor svůj na první pohled skeptický názor na demokracii blíže vysvětlil, aby nevznikl dojem, že pro něho demokracie není cestou nebo snad zárukou řešení dnešních problémů, delších svět na svobodný a nesvobodný. Demokracie ovšem není světový názor, je to jen systém, vládní forma. Škřípe-li něco v de-

demokracii, je to vinou náplně, nikoli formy. Náplní jsou společenské síly politické, kulturně-náboženské, hospodářské. Ty mohou demokracii ovšem upevnit anebo též zničit. O této náplni je třeba se rozpovídat a hledat společné prvky se silami obdobně pojmenovanými, avšak vtěsnanými do systému, který si dal jméno lidová demokracie.

Skutečná demokracie jako vládní forma je v podstatě jen jedna. Lidová demokracie, ať již Gomulkova, Titova nebo regulovaná demokracie, jak si ji představuje Sukarno, je jen krycí jméno totality. Může to být totalita mírná, nepolicejní, jež však není demokracií, neboť o ní lze hovořit jen tam, kde občan má skutečné právo nesouhlasu s vládou a svůj nesouhlas svobodně vyslovit i organizovat. To je, co demokracie činí v míru trochu pomalou a ve válce silnou. Pro nekomunistu není demokracie problém, začíná však být problémem pro komunisty. Vidí, že vláda bez zaručené svobody vede k degeneraci národního a politického života. Hledají (jak *Zápisník* uvedl) nápravy v lidové kontrole nad těmi, kdo vládnou. Domnívají se, že poskytnutím větší nezávislosti odnožím komunistické strany tou kontrolu uskuteční. Zapomínají přitom na ty, kdo nejsou ani ve straně ani v jejich odnožích. Jak ti mají provádět kontrolu? Hledají zřejmě jakýsi kompromis mezi totalitou a demokracií. Snad to je možné jako prozatímní řešení, jež zachraňuje situaci, ale nemůže to být řešení trvalé. Dříve či později se vyvine buď nová demokracie nebo nová totalita.

Pokud jde o článek *Obrození odvahy*, nečetl jsem dosud v českém časopise lepší a výstižnější zhodnocení konverze dvou předních komunistických vůdců — Djilase a Nagy. Oba sovětské sputnicki nevyrovňají a nevykrouží předivo přes trhlínu, kterou oba mužové svou odvahou způsobili ve zdvu komunismu. Je třeba jen litovat a vytýkat svobodnému světu, zejména Americe, že téměř dvěma hvězdám na temné obloze komunismu nebyla věnována stejná pozornost, jaké se dostalo sputníkům. Způsob, jak se Tito zachoval k Djilasovi i Nagyovi, je třeba stále pranýřovat při veškeré ohleduplnosti k Jugoslávii a jejímu postavení v komunistickém světě. Jak jinak lze čekat, že Tito reformátů budou mít následovníky? B. Bunža

TRAIT-CARRE DEVELOPMENT CORP.

372 ST. CATHERINE STREET WEST

SUITE 308 — MONTREAL Que.

TEL. UN 6-6814

Máte-li v úmyslu investovat málo peněz s velkým výdělkem — obraťte se s důvěrou na naše zástupce, kteří vám rádi poradí. Investice pouhých sto dolarů stačí vám k tomu, abyste se stali majiteli vlastního domova v jedné z nejlepších částí montrealského okolí.

ZÁPISNÍK 1958

c/o UNIVERSUM PRESS CO.

15 Vandewater Street,

NEW YORK 38, N. Y. — USA

Return postage guaranteed

FUR STUDIO INC.

372 ST. CATHERINE STREET WEST

SUITE 308 — MONTREAL Que.

Výroba všech druhů kožešinových výrobků evropských i amerických stylů — Všeobecně uznávaná vedoucí firma v Montrealu — Výhodné platební podmínky na základě osobní dohody.

TEL. UN 6-6814